

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»
МИКОЛАЇВСЬКИЙ ОСЕРЕДОК

Новітні кримінально-правові дослідження – 2023

АЛЬМАНАХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Миколаїв
Ілюн
2023

Редакційна колегія:

Завідувач кафедри кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія», голова Миколаївського осередку громадської організації «Всеукраїнська асоціація кримінального права», доктор юридичних наук, професор **Козаченко О.В.**

Доцент кафедри кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія», секретар Миколаївського осередку громадської організації «Всеукраїнська асоціація кримінального права», доктор філософії в галузі права (PhD), доцент **Мусиченко О.М.**

Схвалено та рекомендовано до видання кафедрою кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол засідання кафедри № 9 від 4 травня 2023 року)

Новітні кримінально-правові дослідження – 2023 : Альманах наукових праць / за ред. д.ю.н., професора О.В. Козаченка, доктора філософії в галузі права (PhD), доцента О.М. Мусиченко. – Миколаїв : Іліон, 2023. – 259 с.

До Альманаху наукових праць, який формувався в умовах повномасштабної військової агресії РФ проти Українського народу, увійшли матеріали, присвячені проблематиці сучасного кримінального права цивілізованого світу. Автори наукових досліджень, якими виступили як відомі дослідники проблем кримінального права в їх теоретичній та прикладній площині, так і молоді науковці, які роблять перші кроки у формуванні власної наукової правосвідомості, досліджують актуальні питання становлення, сучасного стану та перспектив подальшого розвитку кримінального права України, пропонуючи власні концепти вирішення нагальних проблем, сформованих соціально-політичним викликом сьогодення, одним з яких є продовження розпочатої до повномасштабної війни активної діяльності з формування нового за змістом та формою кримінального закону України.

Видання може викликати зацікавленість вчених, аспірантів і студентів, співробітників судових та правоохоронних органів, державних службовців, а також всіх тих, хто замислюється над проблемами українського кримінального права та практики його застосування в сучасних умовах воєнного часу в Україні та шукає відповіді на питання, поставлені необхідністю підвищення ефективності кримінально-правового регулювання.

УДК 343

*Публікації наведено в авторській редакції з незначними коректорськими правками.
Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів публікацій.
За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання, фактичних даних,
цитат, власних імен тощо відповідають автори публікацій та їх наукові керівники.*

© Миколаївський навчально-науковий інститут права
Національного університету «Одеська юридична академія»
© ГО «Всеукраїнська асоціація кримінального права»,
Миколаївський осередок

КОНЦЕПЦІЯ ЗМІНИ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ «СТІЙКОГО РОЗВИТКУ»

У статті визначено, що в Україні на теперішній час не існує єдиної концепції, в рамках якої ідеї кримінально-правової політики, положення науки кримінального права, кримінальна законотворчість та застосування норм кримінального права діяли б сукупно, впливаючи одне з іншого і зворотно впливаючи. Визначено поняття «Sustainable development» як розвиток, який відповідає потребам дійсності, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Автор дійшла висновку, що для розроблення науково виваженої ефективної концепції побудови оптимальної динаміки кримінального права, яка відповідає соціальному запиту та відштовхується від певних детермінантів, що визначають «як, чому й куди» має рухатися сучасне вітчизняне кримінальне право, слід запропонувати Концепцію зміни системи кримінально-правового регулювання в умовах «стійкого розвитку» («Sustainable development»).

Ключові слова: динаміка, кримінальне право, концепція, законотворчість, стійкий розвиток.

The article determines that there is currently no single concept in Ukraine, within which the ideas of criminal law policy, the provisions of the science of criminal law, criminal law-making and the application of criminal law norms would act together, resulting from one another and having a reciprocal influence. The concept of “Sustainable development” is defined as development that meets the needs of reality without jeopardizing the ability of future generations to meet their own needs. The author came to the conclusion that in order to develop a scientifically balanced and effective concept of building the optimal dynamics of criminal law, which corresponds to social demand and is based on certain determinants that determine “how, why and where” modern domestic criminal law should move, the Concept of changing the system of criminal law should be proposed regulation in the conditions of “Sustainable development”.

Key words: dynamics, criminal law, concept, lawmaking, *sustainable development*.

Вступ. Наразі в Україні не існує єдиної концепції, в рамках якої ідеї кримінально-правової політики, положення науки кримінального права, кримінальна законотворчість та застосування норм кримінального права діяли б сукупно, впливаючи одне з іншого і зворотно впливаючи. Метою нашого дослідження є розроблення науково виваженої ефективної концепції побудови оптимальної динаміки кримінального права, яка відповідає соціальному запиту та відштовхується від певних детермінантів, що визначають «як, чому й куди» має рухатися сучасне вітчизняне кримінальне

право. Засади створення такої концепції були закладені нами в попередніх дослідженнях [1].

Основний зміст. Сьогодні в міжнародно-правовій термінології широко використовується термін «стійкий розвиток» («*Sustainable development*»). Цей термін виступає ключовим у низці міжнародних документів, але його назва дещо не відповідає змісту, що вкладався в нього на початку його впровадження. В цілому концепція *Sustainable development* первинно використовувалася у сфері економіки природокористування: це організаційний принцип для досягнення цілей розвитку людства з одночасним підтриманням здатності природних систем надавати природні ресурси, від яких залежить економіка і суспільство.

Але останнім часом термін все більше й більше поширюється і на інші сфери правового регулювання [2], а також використовується в соціодинаміці.

Термін виник у 1980 р. у світовій стратегії охорони природи, яку опублікував Міжнародний союз охорони природи, де *Sustainable development* фігурував в якості глобального пріоритету [3]. Два роки потому Всесвітня хартія ООН природи визначила його серед основних принципів збереження, які мають оцінюватися як критерії впливу людини на природу [4]. Сучасна Концепція *Sustainable development*¹ заснована на звіті Всесвітньої комісії ООН з оточуючого середовища (World Commission on Environment and Development (WCED)) «Наше спільне майбутнє» 1987 р. [5]. У цій доповіді відображено саме той зміст, який сьогодні все більше розуміється міжнародною спільнотою як «*Sustainable development*»².

Для розроблення науково виваженої ефективної концепції побудови оптимальної динаміки кримінального права, яка відповідає соціальному запиту та відштовхується від певних детермінантів, що визначають «як, чому й куди» має рухатися сучасне вітчизняне кримінальне право нами пропонується Концепція зміни системи кримінально-правового регулювання в умовах «стійкого розвитку» («*Sustainable development*»), яка має наступний вигляд.

¹«Sustainable development» – організаційний принцип для досягнення цілей розвитку людства з одночасним підтриманням здатності природних систем надавати природні ресурси, від яких залежить економіка і суспільство.

²За визначенням Brundtland Report, «Sustainable development» – це розвиток, який відповідає потребам дійсності, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Він містить в собі дві ключові концепції: 1) концепцію «потреб», зокрема, основних потреб бідних людей в світі, яким слід приділяти першочергову увагу; 2) ідею обмежень, що накладаються станом технологій та соціальної організації на здатність оточуючого середовища задовольняти нинішні і майбутні потреби [5].

**«Концепція зміни системи кримінально-правового регулювання
в умовах «стійкого розвитку»**

Проблема, яка потребує розв'язання

Суспільні перетворення, зміна людських очікувань і соціальних цінностей спричиняють зміну підходів до права та розуміння його ролі. Динаміка кожної галузі права має своє походження, шлях розвитку та шаблони змін. Кримінальне право – особливий феномен, який відображує багаторічний досвід убезпечення людей від того, що держава вважає небезпечними формами людської поведінки.

Розвиток кримінального права й окремих його інститутів відбувається стрибкоподібно: певні елементи кримінального права зазнають поштовхів залежно від релігійних або політичних подій, змін ідеологем, інші – від рівня розвитку цивілізації. Ідея суспільної підтримки державної протидії злочинності посідає центральне місце в методології правового регулювання. Верховенство права та розвиток тісно взаємопов'язані та взаємно підкріплюють один одного. Укріплення верховенства права на національному та міжнародному рівнях, у тому числі за допомогою механізмів попередження злочинності та кримінального правосуддя, має суттєве значення для поступового та всеоб'ємного економічного зростання та стійкого розвитку, а також повного забезпечення реалізації всіх прав людини та основних свобод.

Кримінальне право України віддзеркалює всі світові тенденції, й особливо – зараз, у сучасному середовищі відкритого світу. У вітчизняному кримінальному праві нерідко виникають тенденції маніпулювання і сучасна кримінальна правотворчість здебільшого виконує певну політичну волю, а не враховує суспільну думку та прагнення чи побажання населення. Хоча, з одного боку, не можна не відзначити прагнення законодавця оновити відповідно до вимог часу численні нормативно-правові акти, з іншого – не завжди зміни, які вносяться, характеризуються послідовністю і відповідністю, що своєю чергою, призводить до проблем у практиці застосування цих норм.

Характерними для вітчизняного кримінального права сьогодення є непослідовність і суперечливість змін, які досить тривалий час вносилися до Кримінального кодексу України, і, як наслідок, помилки правозастосування, які повертаються ударами по бюджету держави у зв'язку з компенсаціями за рішеннями Європейського Суду з прав людини.

Намагання виробити узагальнені підходи до розуміння фундаментальних питань теорії кримінального права, запобігання злочинності, вироблення стандартів у сфері призначення покарання та поведження із засудженими і потерпілими, відбуваються, переважно, через побудову стратегії та моделі взаємодії кримінально-правової політики, кримінального права та правозастосування. Наразі в Україні не існує єдиної концепції, в рамках якої положення науки кримінального права, кримінальної законотворчості та застосування норм кримінального права діяли б сукупно, впливаючи одне з іншого і зворотно впливаючи.

Зазначене вказує на необхідність створення науково виваженої ефективної концепції побудови оптимальної динаміки кримінального права, яка відповідає соціальному запиту та відштовхується від певних детермінантів, що визначають «як, чому й куди» має рухатися сучасне вітчизняне кримінальне право.

Мета і строки реалізації Концепції

Метою впровадження Концепції є реалізація цілісної політики держави щодо створення високоякісної нормативно-правової бази, в тому числі у сфері кримінальної юстиції, відповідно до національних інтересів, загальносвітових демократичних настанов у процесі наближення суспільної практики до потреб стійкого, демократичного та правового суспільного життя.

Побудова правової держави, в якій забезпечується принцип «верховенства права» шляхом створення якісного закону, що відповідає вимогам правореалізації і стійкого розвитку України, є пріоритетним завданням державної влади.

Практичне значення Концепції полягає у розроблені науково обґрунтованих вимог, що висувуються до процесу кримінальної законотворчості з урахуванням існуючої у відповідний часовий проміжок кримінально-правової політики та потреб правозастосовної практики.

Оптимальна динаміка кримінального права в умовах «стійкого розвитку» ґрунтується на таких принципах:

- гуманізму;
- верховенства права;
- поваги до прав, свобод, гідності людини;
- недопущення будь-яких форм дискримінації;
- врахування балансу інтересів держави, суспільства та окремої особи;

- врахування міжнародних стандартів кримінально-правового поведіння зі злочинцями та жертвами злочинів.

Правовою основою розробки та практичної реалізації Концепції є Конституція України, Кримінальний кодекс України, інші законодавчі і нормативно-правові акти України у сфері кримінальної юстиції, рішення Європейського суду з прав людини та висновки Європейської комісії за демократію через право (Венеційська комісія).

Шляхи і способи розв'язання проблеми

Основними засадами створення оптимальної динаміки кримінального права в умовах «стійкого розвитку» є

- її формування з позицій наступності і узгодженості на національному рівні, і, водночас, в ідеологічній відповідності правовій політиці, яка діє на глобальному (міжнародному) рівні і прийнята державою;

- вивчення та застосування кращого зарубіжного досвіду у сфері кримінальної законотворчості;

- врахування, що рівнями динаміки кримінального права є кримінально-правова політика, законотворчість та правореалізація;

- врахування детермінантів динаміки кримінального права, якими є ті чинники, що впливають на неї, а саме: 1) позитивні девіації, пов'язані з розвитком і орієнтацією на сучасні соціальні цінності, які мають тенденцію на підтримку конформності з боку більшості населення; 2) міжнародні стандарти кримінально-правового поведіння зі злочинцями та жертвами кримінальних правопорушень; 3) ідеологія кримінального права як на світовому, так і на національному рівні; 4) безсистемна законодавча інверсія кримінально-правових норм (прийняття новел без дотримання наступності та узгодженості);

- запровадження кримінологічної експертизи та кримінально-правового прогнозування;

- встановлення моніторингового періоду трьох видів для контролю за стійким розвитком кримінального права: період поточного моніторингу – один рік; період моніторингу інновацій – квартал (три місяці); період оперативного моніторингу – один тиждень;

- запровадження кількісних та часових обмежень щодо внесення змін до чинного кримінального закону;

- застосування синергетичного підходу (узгодження кримінально-правових, організаційних, управлінських, ідеолого-правових заходів).

Досягнення мети Концепції можливе лише за умови поетапного досягнення низки тактичних цілей, сутність яких відображає пріоритетні завдання побудови оптимальної динаміки кримінального права в умовах «стійкого розвитку».

Концепцію передбачається реалізувати шляхом:

- розроблення та прийняття нормативно-правових актів, якими доцільно було би доповнити кримінальне законодавство;
- визначення кримінологічної експертизи як аналітичного дослідження та оцінки наявності або відсутності підстав криміналізації/декриміналізації з метою вирішення питання про доцільність, необхідність та обґрунтованість встановлення або скасування кримінально-правової заборони, та закріплення її обов'язкового характеру;
- запровадження кількісних та часових обмежень щодо внесення змін до чинного кримінального закону шляхом включення до КК статті про заборону внесення змін частіше, ніж один раз протягом каденції Верховної Ради України, та можливості подолання такого обмеження, за умови гострої соціальної необхідності, голосуванням конституційної більшості Верховної Ради України (2/3 від її конституційного складу);
- закріплення обов'язковості проведення наукової експертизи змін, що пропонуються до внесення в чинне кримінальне законодавство.

Моніторинг і контроль за реалізацією Концепції

Практична реалізація Концепції повинна бути побудована на реформованих засадах державного та громадського контролю стану дотримання прав і свобод людини.

Очікувані результати

Реалізація Концепції сприятиме удосконаленню державної політики у сфері *протидії злочинності та створення вдосконаленої системи кримінальної юстиції, а саме:*

- допоможе розробити зміни і доповнення до законодавства України з метою запровадження науково обґрунтованого процесу законотворчості;
- сформує основи побудови кримінального закону з урахуванням критеріїв наступності та узгодженості;
- покращить практику застосування кримінального закону, що дозволить уникнути встановлення порушень Конвенції з прав людини з боку Європейського суду з прав людини;
- сприятиме налагодженню співпраці між громадянським суспільством, міжнародними інституціями та державними органами;

- створить сприятливі умови для подальшої розбудови правової держави в Україні на засадах верховенства права.

Обсяг фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів

Фінансування заходів із реалізації Концепції здійснюється за рахунок та у межах бюджетних призначень, передбачених на відповідний рік Верховній Раді України, міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, коштів міжнародної технічної допомоги, внесків зацікавлених міжнародних організацій та інших джерел, не заборонених законом».

Завдяки розробці та втілення запропонованої Концепції зміни системи кримінально-правового регулювання в умовах «стійкого розвитку» ми зможемо користуватися оптимальною моделлю траєкторії кримінального права. В умовах динаміки стійкого розвитку кримінального права ця модель представляє собою узгоджений на законодавчому, науковому та правозастосовному рівнях еволюційний або революційний розвиток нормативного закріплення певних кримінально-правових відносин.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Балобанова Д.О. Динаміка кримінального права: доктринальні положення: монографія. Одеса: Фенікс, 2020. 358 с.
2. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. URL: <https://www.un.org> (дата звернення 17.04.2023).
3. World Conservation Strategy: Living Resource Conservation for Sustainable Development (PDF). International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, 1980. URL: <http://www.a21italy.it/medias/31C2D26FD81B0D40.pdf> (дата звернення 17.04.2023).
4. World Charter for Nature, United Nations, General Assembly, 48th Plenary Meeting, 28 October 1982. URL: <https://www.un.org/documents/ga/res/37/a37r007.htm> (дата звернення 17.04.2023).
5. 1987: Brundtland Report. URL: <https://www.are.admin.ch> (дата звернення 17.04.2023).